

Ajuntament de Girona

Museu d'Història de la Ciutat

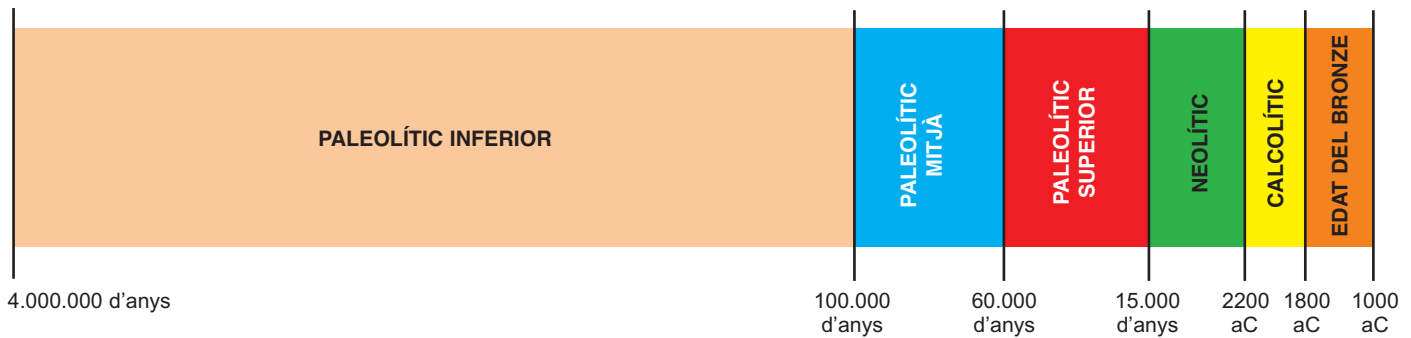
PROJECTE EDUCATIU

Guia de continguts

SALA 1 - PREHISTÒRIA

PREHISTÒRIA

CONCEPTES BÀSICS:

- **La caça i la recol·lecció** són les activitats principals de l'economia de subsistència, pròpia del Paleolític i de les societats nòmades del moment.
- **La revolució del Neolític** va tenir lloc gràcies a l'aparició de l'agricultura i la ramaderia, que va comportar la tendència cap a societats sedentàries.
- En els períodes de transició de la **protohistòria** apareixen els primers metalls (bronze, coure, ferro), un canvi en el ritual funerari i una incipient urbanització.

ELEMENTS MUSEOGRÀFICS REFERENCIALS:

1. **Còdol tallat.** (Chopping-tool). Quars. Costa Roja. M.A.S.P.G
2. **Vas de boca quadrada.** Ceràmica feta a mà. Necròpolis Puig d'en Roca. M.A.S.P.G
3. **Puntes de llança de ferro.** Sant Julià de Ramis. M.A.S.P.G
4. **Maqueta "Abans de Girona"**

Tot i que la fundació de Girona cal datar-la en època romana, abans de la fundació, l'home ja s'havia establert en aquest territori en època prehistòrica. La prehistòria és el període més llarg de la història, els humans, durant el paleolític, vivien gràcies a la recol·lecció i la cacera. Aquest llarg període es divideix en tres etapes: **Paleolític inferior, mitjà i superior**. Després van aparèixer les societats sedentàries durant el neolític i les edats dels metalls van permetre avenços tecnològics, fins que deixem de parlar de prehistòria per parlar d'història, en el moment en què va aparèixer l'**escriptura**.

ÈPOCA PALEOLÍTICA

PALEOLÍTIC INFERIOR: LES PRIMERES OCUPACIONS

En el Paleolític (*paleo vol dir vell i lític, pedra, per tant, "edat de la pedra antiga"*), els homes i les dones van subsistir gràcies a la **cacera i la recol·lecció**. El paleolític inferior és el període més antic i més desconegut de la història humana. En aquests moments és quan va tenir lloc la lenta evolució dels primers homínids cap al primer humà. Sovint aquest s'identifica amb l'**Homo habilis**, que va evolucionar fins a ser, més endavant, l'**Homo ergaster**. Tot això va passar a l'Àfrica Oriental i aquesta espècie es va escampar posteriorment, per tot el món. Encara no se sap del cert quan van arribar els humans a Europa i per on ho van fer. Els indicis més antics de la seva presència al continent europeu són de fa un milió d'anys.

Fa 800.000 anys, en el pas del **plistocè inferior al mitjà**, els humans van deixar a Europa una indústria lítica abundant, sobretot pel que fa a les eines tallades sobre **còdol** i també eines sobre **ascla**. D'aquest període no hi ha cap jaciment a Girona. Però del plistocè mitjà podem esmentar el jaciment de **Puig d'en Roca I-II**, amb indústria lítica, majoritàriament, de còdols tallats principalment en quars.

Els primers **bifaços** a Europa els trobem entre els 800.000 i els 600.000 anys, quan ja es pot parlar d'indústria **acheuliana**, la més característica del paleolític inferior. Els bifaços són uns útils de pedra tallats per les dues cares utilitzats com a destrals de mà per tallar, esquarterar, etc. De moment, els bifaços a les comarques gironines no són gaire abundants. En aquesta zona la matèria primera existent no és la ideal per fabricar-los.

Els humans d'aquest període són bàsicament els **preneandertals**. Les restes de la Gran Dolina a Atapuerca (Burgos), d'*Homo antecessor*, són les més antigues d'Europa, d'ara fa 780.000 anys. D'aquests moments també tindríem a les rodalies de Girona el jaciment de Puig d'en Roca, amb abundància d'eines sobre còdol, sobre ascla i també choppers i chopping-tools.

Fa, més o menys, 350.000 anys a Europa va aparèixer una nova estratègia per la fabricació d'eines de pedra, la **talla levallois**, que permet obtenir ascles lleugeres i talladores, que primer comencen a utilitzar els preneandertals i a partir de fa 130.000 anys els neandertals. En aquests moments la fauna típica als voltants de Girona estava composta, sobretot, per cérvols, però també cabirols, algun carnívor, conills, braus, cavalls, porcs senglars, rens i bous mesquers, entre d'altres.

EL PALEOLÍTIC SUPERIOR: L'ARRIBADA DE L'HOME MODERN

Al començament del Paleolític superior, iniciat cap el 33.000 aC, va arribar a Europa occidental un home molt semblant a nosaltres, l'**Homo sapiens sapiens**. És també l'època en què van aparèixer les **pintures i els gravats** a les grans coves del paleolític europeu.

El pas del paleolític mitjà al superior porta una talla més especialitzada en l'extracció de làmines. El gran material utilitzat és el **sílex**. Aquest material dur i que permetia realitzar vores molt talladores era el més utilitzat allà on abundava, cosa que no passava aquí, on el sílex era escàs i es portava de lluny, del sud de França. Era un material important perquè s'utilitzava per fer les eines més bones i el fet que aquí no abundés va implicar intercanvis comercials i viatges amb aquesta finalitat. Un altre material que trobem en el nostre territori, ja al paleolític superior, és l'**ós**, gràcies a aquest material sabem què es menjava i quins animals hi havia. En aquesta època també sorgeixen l'ornamentació i l'art. A les comarques gironines aquest moment està ben documentat gràcies a les **coves de Serinyà**. D'on es pot extreure la hipòtesi que a les nostres comarques l'home modern va substituir l'home de Neandertal. Altres jaciments importants que conserven restes del paleolític superior són la **cova i el cau de les Goges a Sant Julià de Ramis**, prova que entre els 40.000 i els 11.000 anys, l'àrea que més endavant seria **Girona**, ja estava ocupada per l'home modern.

ÈPOCA NEOLÍTICA

El neolític es dona per primera vegada cap al 9000-8000 aC al Pròxim Orient i arriba a Catalunya cap el 6000-5000 aC. Etapa que finalitza al 2200 aC amb la descoberta dels **metalls**. Aquest període es caracteritza pel pas de l'home de **nòmada a sedentari**, gràcies a l'aplicació de nous sistemes de producció bàsics per a la subsistència, i també per l'ús de la **ceràmica**.

LES ECONOMIES DE PRODUCCIÓ

Té lloc un canvi climàtic que afecta al medi ambient i al paisatge, un descens del fred que afavoreix el desenvolupament de la vegetació mediterrània. La reducció de la cacera i el retrocés de la vegetació van fer que l'home creés una economia productiva de subsistència, a través de la **domesticació d'animals i el conreu**, primer pas cap a la ramaderia i l'agricultura. La implantació d'aquestes activitats afavoreix l'acumulació d'aliments i excedents i això fa que l'home s'arregli a un lloc fix, situació que a la vegada origina la creació de viles i el treball especialitzat.

La font principal d'aliment passa a ser la que es deriva de la domesticació d'animals com les ovelles, les cabres, els porcs o els bous, combinant-se amb la recol·lecció de cereals i lleguminoses, amb la pesca i amb la cacera.

LES GRANS INVENCIONS: LA CERÀMICA

L'aparició d'una sèrie d'innovacions van provocar una transformació de la societat: els primers assentaments estables o estacionals a l'aire lliure, la construcció de refugis, la polimentació de la pedra (destrals i joies), el treball de la terra, la domesticació dels animals, el filat i el teixit, la pràctica del ritual funerari de la inhumació i la invenció de la ceràmica.

La **ceràmica** és una de les grans invencions del neolític. La primera presència a les costes de la mediterrània és cap el 5500 aC i neix de la necessitat de mantenir una economia d'excedents. Serveix per menjar, beure, conservar aliments i a la vegada aporta informació sobre centres de producció, llocs d'utilització, de comerç i de contactes culturals amb altres poblacions.

ELS "PAGESOS DEL PLA" O EL GRUP DELS "SEPULCRES DE FOSSA"

En una fase evolucionada del neolític (3500-2500aC) es coneixen una sèrie de sepulcres d'inhumació individual o de parella agrupats en **necròpolis**. Al territori de Girona són conegudes les necròpolis del **Puig d'en Roca i de Sant Julià de Ramis**. Gràcies als aixovars es pot deduir la seva activitat econòmica i agrícola, així com formes de viure. Estaven formats per diferents estris: ganivets de sílex, destrals, molins, puntes de fletxa de sílex, punxons d'ossos, recipients ceràmics que contenien restes d'alimentació. Algunes d'aquestes ceràmiques són de bona qualitat i es caracteritzen per tenir la boca quadrada.

Ambdues necròpolis presenten el mateix tipus d'enterraments (**inhumacions**) i la mateixa composició del dipòsit funerari. Han estat considerades com dues parts d'una mateixa necròpolis. El tipus d'enterraments consistia en construir una fossa a terra, a vegades amb els costats i la part superior recobertes per lloses de protecció. Eren fosses petites per un sol individu, a vegades dos, col·locats en **posició fetal**, símbol del retorn a la terra mare.

El fet d'haver trobat enterraments col·lectius, "necròpolis" amb objectes i estris personals que acompanyen el mort, ens porta a pensar que aquests pobles ens van visitar sovint i a vegades s'hi van estar llargs períodes, ja que arriben a establir llocs de repòs per als seus morts. Un pas previ per a parlar de l'establiment fix a la rodalia d'on avui està assentada la ciutat de Girona.

LA PRIMERA EDAT DELS METALLS

La descoberta dels metalls va donar peu a un altre període conegut com l'edat dels metalls (2200-180 aC). S'inicia amb el coneixement de jaciments del **coure**, passant per la creació del **bronze** i el descobriment de les propietats del **ferro**.

EL CALCOLÍTIC (2200-1800 AC)

Període de transició basat en el coneixement del treball del coure, però ben aviat fou substituït pel treball del bronze. A Girona aquest període està poc representat. Els pocs materials que es coneixen manifesten una certa homogeneïtat morfològica, fet que suggereix l'existència de possibles xarxes d'intercanvis relacionats amb peces de prestigi i de poder social de certs individus.

L'EDAT DE BRONZE (1800-1000 AC)

El coneixement del bronze (aliatge del coure i de l'estany) no va tenir per Girona un interès comercial o marítim. No és una època ben definida per Catalunya. Les pràctiques agrícoles perdien eficàcia a favor d'un millor desenvolupament de la ramaderia transhumant d'ovins i caprins. El refugi per excel·lència continua essent la cova o abric, cavitats sense grans arranjaments interns, refugis temporals. Hi ha alguns forats de reserva que sovint han estat utilitzats com a llocs d'enterrament.

L'any 2001 es va descobrir un jaciment de principis de l'edat de bronze al **carrer Emili Grahit-carrer Ullastret**, a dos kilòmetres de la confluència del Ter i de l'Onyar. Es tracta de la primera evidència d'ocupació real coneguda al pla de Girona i al pla de Salt. Es tracta de dues fosses excavades en el subsòl, que en el seu temps eren sitges de reserva de cereals emmagatzemats a llarg i mig termini. Una de les fosses correspon al bronze inicial i l'altra és d'època ibèrica.

LES COVES SEPULCRALS

Durant el període de transició del neolític a l'edat de bronze a les comarques gironines té lloc una nova ocupació de les coves i llocs soterranis, que s'utilitzen tant per viure-hi com per enterrar-hi. En el territori de Girona trobem dos exemples de coves sepulcral: **Can Simon** (a la riba dreta del Ter, en el terme del Pont Major) i **Can Sant Vicens**, a San Julià de Ramis, prop de les Goges, abans d'arribar al Congost.

La cova de Can Simon, situada a la vessant oest de la muntanya de Montjuïc, estava formada per diverses cambres. S'hi trobaren restes humanes, d'animals i arqueològiques. El 1944 es va realitzar una campanya d'excavacions dirigides per Francesc Riuró i Miquel Oliva. Els materials es conserven al Museu Arqueològic de Girona. La presència de restes humanes, algunes d'elles cremades, ha fet pensar que es tractava d'una cova sepulcral, i el material arqueològic trobat: vasos ceràmics, objectes d'ornamentació, indústria òssia i lítica i algun objecte metàl·lic (coure o bronze) situen la cova entre el calcolític -bronze antic i bronze final.

La cova de Can Sant Vicens consta de dues cambres i dista de la cova de Can Simon uns dos quilòmetres. Ambdues coves tenen la funció de cova sepulcral i una cronologia similar. Van ser utilitzades com a llocs d'enterrament d'inhumació i s'hi observen restes de cremació dels ossos dels morts, per raons higièniques i d'espai. Els materials trobats en les dues coves (vasos ceràmics, eines lítiques, objectes d'ornamentació...) precisen una cronologia de bronze antic (1800-1500 aC) i del bronze final (1100-800 aC) remarcant un període d'abandonament durant el bronze mitjà (1500-1100 aC) d'aquestes coves i de tot el territori gironí.

PROTOHISTÒRIA

Aquesta etapa que coneixem com protohistòria correspon als moments de **transició entre les societats sense escriptura i l'aparició d'aquesta**. Per tant, fa referència o s'ocupa, de les societats de les diferents cultures del primer mil·lenni abans de Crist (l'etrusca, la celta, la ibèrica, etc.). En el nostre cas ens centrarem en la **ibèrica** de Girona i rodalies, sense deixar d'oferir les característiques principals del marc general on s'insereix aquesta etapa.

DE L'EDAT DEL BRONZE A L'EDAT DE FERRO

El final de l'edat de bronze (1100-650 aC) és considerat un període de transició. Destaca la presència internacional d'una nova matèria, el **ferro**.

Les terres de l'Empordà, la Selva i el pla de Girona, són aptes per a les activitats agrícoles i es converteixen en centres d'atracció econòmica de primer ordre que perduraran durant tota l'època ibèrica. Es cultivaran una gran varietat de cereals i apareixeran un gran nombre de vilatges. També té lloc un canvi en el ritual funerari, una ruptura amb les creences religioses arcaïques.

LA PLANÚRIA SALTENCA-GIRONINA: EL BELL LLOC DEL PLA

El pla de Girona, el pla de Salt i els planells de Taià i Sant Gregori formen una unitat natural sobre la qual hi circula el riu Ter, que antigament era el riu amb més cabal i regava tot aquest territori. Aquest territori era una vasta zona de prats que rebia els primers cultius i ramats des d'època neolítica i més endavant, amb un clima més estable, els primers vilatges.

D'aquesta època, l'únic exemple que tenim de vilatge en tot aquest territori fluvial és **Can Pau Birol, al Bell Lloc del Pla**, a la part sud de la ciutat. L'any 1876 es van fer un seguit de troballes de restes antigues, datades del bronze final i també restes dels mosaics com "El Circ"¹ que pertanyen a una vil·la romana que s'hi va construir a sobre 1.000 anys després.

Martin Almagro i Miquel Oliva es decanten per la teoria que es tracta d'una necròpolis, Joan Maluquer afirma que és difícil precisar si es tracta d'una necròpolis o d'un poblat habitat. Tot i això, l'emplaçament i el material ceràmic trobat ens confirmen la possibilitat que es tractés d'un vilatge. Recipients de ceràmica decorats amb cordons impresos i trobats en molt mal estat, ens recorden vasos de gran format indispensables per a la conservació de fruits i de granes, utensilis més propis d'una casa magatzem que d'una urna destinada a conservar les cendres del mort. La migració més important vinguda de fora procedia del nord i del centre d'Europa i ha estat anomenada la dels **indoeuropeus** (per la seva procedència) o la dels **camp d'urnes** (per ser pobles que incineraven els seus morts i es col·locaven a l'interior d'una urna). Malgrat que se'ls

1. A l'apartat d'època romana podeu trobar més informació d'aquest mosaic i aquesta vila.

ha qualificat de bàrbars o d'invasors, aquesta gent van introduir a Catalunya importants innovacions: aprofitament del sòl i treball intensiu agrícola, noves tècniques ceràmiques i metal·lúrgiques i la imposició del ritu funerari de la incineració per enterrar els morts.

Encara que moltes societats antigues han demostrat practicar la cremació de cadàvers, l'aparició del ritu funerari de la incineració es presenta a Catalunya com un fenomen nou, durant l'època de transició de l'edat de bronze a l'edat de ferro (900 ac). El canvi del ritual funerari, el pas de la inhumació a la incineració és un dels fets més indicatius per acceptar un canvi de mentalitat i dels trets fonamentals d'un poble.

L'AVENÇ DE LES TÈCNIQUES METAL·LÚRGIQUES

El bronze va substituir el coure cap al 1800 aC, perquè la fusió amb l'estany feia més fàcil el treball i el metall obtingut era més dur i resistent. Però pel treball del bronze eren necessaris un coneixement profund de la tècnica del coure, la presència de l'estany i l'existència d'unes comunicacions internacionals per a la seva obtenció.

A meitats del segle VI aC es produeixen una sèrie de transformacions en l'hàbitat i la cultura material, reflex d'importants transformacions econòmiques i socials que marquen la fi d'un període i l'inici d'un altre, l'ibèric. Destaca també, en aquests moments, els contactes amb els pobles colonials, sobretot els grecs i els fenicis. El turó de **Montilivi** va romandre ocupat durant tota l'època ibèrica. A partir del 450 aC comença l'ibèric ple, on es desenvolupa plenament la vida en **oppida**. Aquests eren poblats o fortificacions situats en llocs elevats. Així, els poblats ibèrics solien estar en llocs estratègics per dominar i controlar un territori, els camps dels voltants i els camins marítims o terrestres. A Girona, hi havia dos poblaments ibèrics, un a la **Creueta** i un altre a **Sant Julià de Ramis**, tots dos emmurallats. A més, el de Sant Julià gaudia d'immillorables defenses naturals en forma de forts pendents. La base econòmica dels ibers va ser fonamentalment l'agricultura, basada en els cereals i lleguminoses, com també els cultius d'horta. La ramaderia també jugava un paper important.

El poble ibèric va disposar de monedes de plata per les transaccions econòmiques, encunyades a **Empúries** i d'un sistema d'escriptura propi.